

Plean um Pailneoirí Uile-Éireann

Leagan don Aos Óg 2015-2020

Cuidígí le tarrtháil ár mbeacha

Plean um Pailneoirí don Aos Óg

Is leagan de 'Plean um Pailneoirí Uile-Éireann 2015-2020' é seo atá scríofa le haghaidh an aosa óg.

Is comhoibriú é idir an Grúpa Stiúrtha ar an bhunphlean, WillFredd Theatre agus The Ark. Tugann Scoileanna Glasa agus Éicea-Scoileanna tacaíocht leis.

Cuireadh an Plean seo le chéile mar chuid den chlár oideachais a ghabhann leis an léiriúchán BEES! – ceolsiamsa a léirigh WillFredd Theatre agus The Ark le chéile in 2016.

Réamhrá

In 2015, tháinig saineolaithe ar na beacha in Éirinn le chéile le ‘Plean um Pailneoirí Uile-Éireann 2015-2020’ a scríobh. Bheartaigh muid é seo a dhéanamh toisc go bhfuil a lán dár mbeacha i sáinn agus toisc go bhfuil buairt ann go gcaillfear as Éirinn iad mura ndéanaimid rud éigin le cuidiú leo. Gan na beacha ní bheadh muid in ann ár dtorthaí agus ár nglasraí a fhás, agus thosódh ár mbláthanna fiáine a imeacht leo agus bheadh Éire neamhlonrach murtallach. Níor mhaith linn sin. Teastaíonn uainn crónán na mbeach i mbun a ndianoibre pailnithe tábhachtaí a chloisteáil. Teastaíonn uainn na beacha sa dóigh is gur féidir linn bia folláin a fhás ar mhaithe le do bheathú, agus sa dóigh is gur féidir leatsa – ar do sheal-sa – bia folláin a fhás ar mhaithe le do pháistí féin a chothú amach anseo.

Le scor a chur le himeacht na mbeach as Éirinn, tá do chuidiú de dhíth. Tá do chuidiú de dhíth orainn le rá le gach aon duine faoi thábhacht na mbeach. Ba mhaith linn go ndéana tú do scoil-se agus do ghairdín féin slán folláin do na beacha.

An Dr Úna Fitzpatrick Cathaoirleach ar Ghrúpa Stiúrtha ar ‘Plean um Pailneoirí Uile-Éireann’

Buíochas:

Téacs: Selina O’Reilly & Úna FitzPatrick

Maoinitheoirí: WillFredd Theatre, The Ark, Science Foundation Ireland & Wellcome Trust

Dearadh: Vitamin Studio, Waterford

Buíochas le: Kate Ferris, Maria Fleming, Jane Stout, Meabh Boylan & Carmel Fyfe as a n-ionchur; Shevaun Doherty as an ealaín ar an chcludach

Aistriú: Pól Mac Cana

Cad is pailniú ann?

Is é is pailniú ann ná nuair a bhogtar pailin ó bhláth amháin go bláth eile

Agus pailin?

Fonn Fírice:

Tá an pailin buí de ghnáth. Ach is féidir a lán dathanna éagsúla a bheith air chomh maith

Is púdar é an pailin atá istigh sna bláthanna. Úsáideann plandaí é le síolta nua a ghiniúint – tá na síolta sin ina bplandaí beaga óga atá ag fanacht le fás. Le síol a dhéanamh, ní mór go mbogtar pailin ó bhláth amháin go bláth eile den chineál planda céanna in aice láimhe. Is deacair do phlandaí é seo a dhéanamh as a stuaim féin, mar ní féidir leo bogadh amhail tusa nó mise.

Ina áit sin, tháinig na plandaí ar bhealaí iontacha le cuidiú a aimsiú dóibh féin. Tá an pailin atá i roinnt bláthanna áirithe chomh éadrom sin go séideann sé sa ghaoth ó bhláth go bláth. Is iad na bláthanna seo is cúis leis an slaghdán teaspaigh i rith an tsamhraidh, nuair a théann an pailin suas srón duine nó isteach i súile duine! Tá bláthanna eile ann agus tá dathanna lonracha orthu agus cumhracht acu le **pailneoir** a mhealladh le cuidiú leo.

Greann:

Cad é a chuirtear ar bheach mheala a ghortaigh a heiteog?

Bacach meala!

Bumbóg agus pailin ar a cos © Anneke Vreling

Ach cad is Pailneoir ann?

San Eoraip, is iad na feithidí a dhéanann an pailniú den chuid is mó, go háirithe na beacha. Nuair a fheiceann tú beacha agus feithidí eile ag crónán leo thart timpeall an ghairdín, sin agat na haosaigh (na cinn fhásta) ag cuardach bia. Tá ribí speisialta ar cholainn beiche ina ngreamaíonn an pailin. Nuair a bhíonn beacha clúdaithe le pailin, caitheann siad seile ar a gcosa tosaigh agus scuabann siad an pailin ina mheall greamaitheach go gcuireann siad i dtaisce ar a gcosa deiridh é. Déanann siad seo mar tá an pailin de dhíth ar na beacha óga (na madraí bána) ar áis sa chuasnóg le hithe le teacht in inmhe. Tá a lán fuinnimh de dhíth ag na haosaigh leis an phailin a bhailiú do na madraí bána. Faigheann siad an fuinneamh seo ó neachtar (sú scotha). Is leacht milis,

siúcruíl sna bláthanna é an neachtar, agus tá na beacha an-tógtha leis!

Nuair a eitlíonn an bheach ó bhláth go bláth i rith an lae ag bailiú neachtair agus pailine, is amhail fear an phoist í, ag seachadadh pailine ó bhláth amháin go bláth eile. Agus nuair a fhaigheann bláth pailin ó bhláth eile den chineál chéanna is féidir leis síolta a dhéanamh a bhfásfaidh ina bplandaí nua féin. Mar luach saothair ar an chuidiú seo, táirgeann plandaí a lán pailine go mbíonn breis pailine ann is féidir leis na beacha a thabhairt chun abhaile leis na madraí bána a bheathú.

Bosca eolais:

Ní itheann madraí bána (sin babaíthe beiche) ach pailin amháin. Tá sé tábhachtach go bhfuil a lán bláthanna de chineálacha difriúla máguaird go dtig leis na beacha aosacha pailin de chineálacha difriúla a thabhairt ar áis chuig na madraí bána le hithe.

Fonn Fírice:

Tá pailneoirí difriúla ann i gcodanna eile den domhan. An raibh a fhios agat go ndéanann ialtóga pailniú ar chuid mhaith de na bananaí? Faighimid seacláid ón chrann cócó. Tá na crainn seo pailnithe ag cuileoga beaga darb ainm míoltóga nach bhfuil ach 1mm ar fad! In Éirinn, is iad na príomhphailneoirí atá againn ná na beacha agus na beacha gabhair.

Cén fáth a bhfuil pailniú chomh tábhachtach sin?

Tá a fhios againn go dtarlaíonn pailniú nuair a bhogtar pailin ó bhláth go bláth, gur féidir leis na plandaí síolta a ghiniúint. Fásann na síoltaí beaga seo aníos ina bplandaí nua. Itheann muidne a lán

plandaí, agus mar sin tá sé an-tábhachtach go bhfuil i gcónaí go leor plandaí ann leis an chine dhaonna a bheathú. Tugtar 'barra' ar na plandaí a itheann muid.

TÁ
pailniú
na mbeach
riachtanach
do:

Súnna talún

Úlla

Piorraí

Puimcíní

Pónairí

Sméara dubha

NÍL
pailniú
na mbeach
riachtanach
do:

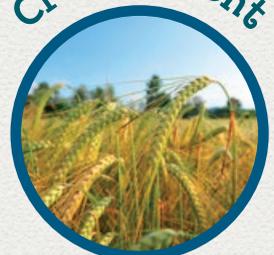
Prátaí

Grán buí

Cruithneacht

Tá an-tábhacht bainte leis na beacha. Cinntíonn siad gur féidir linn bia a fhás atá folláin caithiseach. Cinntíonn siad go bhfuil an-réimse torthaí agus glasraí sna hollmhargaí dúinn –

bheadh sé iontach leadránach dá mba rud é nach mbeadh ach arán, rís agus grán buí ar na seilfeanna lá i ndiaidh lae!

A lán beach ag iompar
pailine

Níos mó
plandaí

Níos
mó
síolta

Níos mó
plandaí
folláine

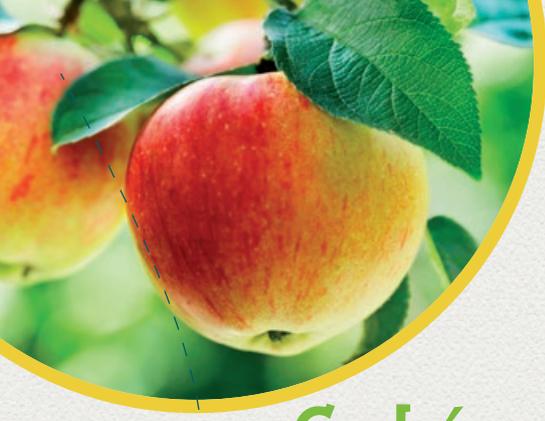

Osmia aurulenta ag neadú i bpoigheachán © Micheal O'Donnell

An raibh a fhios agat?

Seo *Osmia aurulenta* (bain triall as sin a rá le béal lán custaird!) - tugtar Mothallóg na bPoigheachán uirthi chomh maith. Is maith léi cur fúithi ar an trá agus ní dhéanann sí pruaiseog (sin a nead) ach amháin i bpoigheacháin fholmha!

Cad é an rí-rá seo uile faoi thorthaí agus faoi ghlasraí ar scor ar bith?

Cad chuige a bhfuil siad chomh tábhachtach sin?

Tá vitimíní, mianraí agus a lán ábhar eile an-tábhachtach i dtorthaí agus i nglasraí atá de dhíth ort le do cholainn agus d'inchinn a chothú agus iad ag fás. Is breosla don cholainn é an bia, agus tá torthaí agus glasraí lán dingthe leis na rudaí maithe sin (uachtar reoite, níl sé chomh maith céanna...). Má itheann tú a lán bia folláin scamhardúil, is fearr a bheidh tú in ann rith, léim, d'obair bhaile a dhéanamh agus an

domhain a shábháil (nó cibé rud a dhéanann tú ag deireadh na seachtaine).

Fionnadh gurb iad na torthaí agus na glasraí a bhíonn pailnithe ag beacha agus ag feithidí eile, is iad siúd na cinn is fearr duit. Mar sin, má roghnaíonn tú torthaí a ithe, is cóir duit na torthaí is fearr

agus is féidir leat a fháil. Sin an fáth go bhfuil sé tábhachtach dúinn cuidiú leis na beacha agus le pailneoirí eile a saothar a sholáthar, mar ansin faighimid na piorraí is súmhaire, na súnna talún is milse agus na húlla is blasta dá bhfuil ann.

Ach tá líon na bpailneoirí a bhíonn ag crónán thart orainn ag laghdú bliain i ndiaidh bliana. Ní mór dúinn a chinntiú nach n-imeoidh aon chineál de na beacha ná de na feithidí eile seo go deo. Ní amháin go mbeadh ár mboscaí lóin fholláin in easnamh; ach tá na beacha de dhíth ar dhaoine eile chomh maith:

Greann:

Cé acu beach atá maith do do shláinte?

Vitimín 'Bee'

Feirmeoirí

Tá a lán barr ann a phailníonn na beacha, agus cuidíonn sé seo leis na feirmeoirí lena n-obair uile ar an fheirm. Dá mbeadh ar na feirmeoirí pailniú na bplandaí a dhéanamh iad féin, thógfadh sé barraíocht ama agus chosnódh sé an iomarca airgid.

Fonn Fírice:

Gach bliain fásaimid níos mó agus níos mó barr a mbíonn beacha de dhíth lena bpailniú.

An chéad ghlúin eile de FFE (Fás Féin É) ar obair www.giyinternational.org

Gairneoirí

Tá a lán lán daoine ar fud na tíre a fhasann a dtorthaí is a nglasraí féin i gceapáin ina ngairdíní cúil, i ndáileachtaí nó i ngarraithe pobail. Tá beacha de dhíth orthu siúd leis seo a dhéanamh. Is mór an spraoi é bia de do chuid féin a fhas agus is dóigh níos saoire é le torthaí agus glasraí a fháil. An bhfuil aithne agatsa ar dhuine ar bith a fhasann a bhia féin?

Bosca Eolais:

Le go dtiontóidh bláth de lus an tsú talún ina shú talún féin, caithfidh bumbóg cuairt a thabhairt ar an bhláth sin faoi chúig nó beach mheala faoi chúig déag. Is é sin uile faoi choinne aon sú talún amháin! Caithfear níos mó cuairteanna a thabhairt le húl a ghiniúint.

Siodeiteach ag ithe caor © C. Cassidy

Greann:

Cad é a thugtar ar bhraonta meala na beiche fiáine?

Sileáin seileáin!

Ainmhithe agus éanlaith:

Itheann a lán ainmhithe agus éan na torthaí agus na síolta ó phlandaí fiáine a fhásann faoin tuath. Gan na beacha agus na feithidí eile leis na plandaí fiáine seo a phailniú, ní tháirgfeadh siad na torthaí ná na síolta atá de dhíth ar na hainmhithe is na héin mar bhia. Is é an rud is toradh ann ná an chuid den phlanda a chlúdaíonn agus a chumhdaíonn an síol.

Plandaí eile:

San Eoraip, tá 264 planda ann atá mar bharra a ithimid.

In Éirinn, tá 2,300 bláth fiáin is crann fiáin eile ann a fhásann faoin tuath. Ní mór iad a bheith pailnithe chomh maith! Tá a fhios againn go soláthraíonn roinnt de na bláthanna agus na crainn seo bia dár n-ainmhithe agus dár n-éin. Tugann siad foscadh dóibh fosta.

Cruthaíonn plandaí fiáine, amhail na fearbáin agus na nóiníní, áit álainn dhathúil dúinn le cónaí ann. Gan na beacha agus a bpairniú ar ár bplandaí, bheadh an tír an-dúranta leadránach.

Tuigimid uile cé chomh tábhachtach agus atá sé aire a thabhairt don timpeallacht, agus tá a fhios againn na rudaí is féidir a dhéanamh le cúram a thabhairt di. Déanann pailneoirí a lán leis an timpeallacht a chosaint freisin.

An raibh a fhios agat?

Tá a fhios againn nach gcuireann beach cealg ionat ach amháin go gcuireann tú isteach uirthi.

Ach an raibh a fhios agat nach féidir leis na beacha fireanna cealg a chur. Ní féidir ach leis na beacha baineanna amháin cealg a chur.

An bhFuil Pailneoirí I mBaol?

Tá!

Tá a lán dár bpailneoirí saothracha i mbaol a n-imeachta in éag go deo (i mbaol a ndíothaithe). Athruithe ar a mbailte, úsáid na gceimiceán ar ár mbarra, agus galair ghránna – is contúirt iad seo uile dár mbeacha agus dár bhfeithidí. Ní mór dúinn

iad a chosaint nó gach seans nach mbeidh siad thart i bhfad níos faide amach anseo.

An Caonachán

Tá an bhumbóg fhionnbhuí ghalánta seo coitianta go maith in Éirinn, ach tá sí ag iarraidh níos teirce sa chuid eile den Eoraip.

An Bhumbóg Bhuí Mhór

Ar an drochuair, tá an Bhumbóg Bhuí Mhór i mbaol a himeachta ar fad as Éirinn. Tá sí an-éisealach faoina itheann sí, agus níl ach ceithre áit in Éirinn ina gcónaíonn sí go fóill.

An Bheach Charda Chaoldoird

Tá an bhumbóg seo i mbaol a himeachta as Éirinn chomh maith. Tá crónán níos caola aici seo ná mar atá ag na bumbóga eile in Éirinn.

Giota eolais faoi na beacha

Tá 97 speiceas (cineál) beach difriúil in Éirinn. Tá aon bheach mheala amháin againn, 20 bumbóg dhifriúil agus 77 beach aonair difriúil. An rud is tábhachtaí a bheith ar an eolas faoi, ná níor chóir eagla a bheith ort roimh beacha. Ní amharcann siad orainne ach mar fhathaigh leadránacha a shiúlann thart timpeall an domhain s'acu. Ach amháin go gcuireann tú isteach orthu, ní dhéanfaidh siad ionsaí ort. Ní rachaidh siad sa tóir ort má ligeann tú dóibh. Má thagann beach i do chónagar, í tarraingthe chugat mar gheall ar do T-léine ghealdaite nó mar gheall ar chumhrán deas do sheampú, níl le déanamh agat ach fanacht i do shocair agus eitleoidh sí uait nuair a thuigeann sí nach bláth thú!

Is dócha go bhfuil an bheach mheala agus na bumbóga ar na beacha is fearr aithne agat orthu: déanann beacha meala mil as neachtar (sú scotha) agus tá siad sásta cónaigh i gcoirceoga a thógann daoine

dóibh. Cuireann siad an mhil i dtaisce agus úsáideann siad í mar bhia dóibh féin nuair atá sé ró-fhliuch nó ró-fhuar taobh amuigh. Is breá linne an mhil fosta, agus ar an dea-uair dúinne, de ghnáth déanann na beacha meala níos mó meala ná a itheann siad féin – agus fágann sé sin cuid ann dúinne. Is dócha gurb í an bhumbóg an bheach is mó aithne i measc an phobail (agus an ceann is deise), lena cholainn ramhar, chlúmhach, stríocach. Tá siad iontach tábhachtach mar phailneoirí ar bharr, amhail súnna talún agus trátaí. Mar sin, an chéad uair eile a bheas tú ag placadh ort babhla lán súnna talún is uachtair reoite, fan ar feadh nóiméid agus smaoinigh ar an bhumbóg mhór a sholáthar duit é!

Beach mheala ag bailiú pailine © Jan-Robert Bears

Beach charda chaoldoird © John Breen

Greann:

Cá dtéann na beacha ar saoire?

Go Crónamara!

Luke agus beachaireacht © Pauline Walsh

$$20 + 77 = 97$$

Speiceas beach fhiáin

1

Speiceas amháin beach meala

Speiceas bumbóg

Speiceas beach aonair

An raibh a fhios agat? Labhraíonn na beacha meala lena chéile trí rince! Nuair a theastaíonn ó bheach amháin a inse lena cairde cá háit a bhfuil an bia is fearr, déanann sé damhsa fíor-a-hocht, ar a dtugtar an damhsa croite!

Laistigh de chuasnóg bhumbóige © Leif Barry

Saolré: Bumbóga

Tagann formhór na cráinbhumbóga as an gheimhriúchán go luath san Earrach. Tá roinnt de na cineálacha bumbóg éisealach faoina itheann siad agus is maith leo iad féin a bheathú ar bhláthanna a fhásann ar na cluainte. Ní mór do na bumbóga seo feitheamh go dtí go mbíonn sé luath sa samhradh sula dtagann siad féin as an gheimhriúchán, sa dóigh is go mbíonn bláthanna na mbánta ann dóibh nuair a mhúsclaíonn siad.

Fíric:

Amhail na héin, suíonn na cráinbhumbóga ar a n-uibheacha lena ngoradh, go dtaga na leanaí (na larbhaí) amach

Geimhreadh

1 Músclaíonn an chráinbhumbóg as an gheimhriúchán. Ní mór di codladh i rith an gheimhridh mar bíonn sé ró-fhuar agus toisc nach mbíonn plandaí faoi bhláth, agus mar sin, ní bhíonn aon bhia ann di sa gheimhreadh.

Earrach

2 Itheann sí béile mór maith as na bláthanna in aice léi agus aimsíonn sí áit mhaith le haghaidh cuasnóige.

3 Déanann sí 'arán pailine' (bia do na madraí bána / na bráithre bána) agus cuinneog neachtair (smaic di féin) agus ansin tosaíonn sí a bhreith uibheacha

4 Tagann beacha oibre (atá uile bainean) as na huibheacha seo, agus tosaíonn siadsan a thabhairt aire don chuasnóg. Is í an phríomhobair atá acu ná pailin a bhailiú agus a thabhairt chun abhaile leis na madraí bána (na páistí) a bheathú.

5 Ó lár go deireadh an tsamhraidh, beireann an chráinbhumbóg tuilleadh uibheacha. Tagann ladraínn (beacha fireanna) as cuid acu siúd agus tagann cráinbhumbóga nua as cuid eile.

Fómhar

6 Fágann na cráinbhumbóga nua agus na ladraínn an chuasnóg chun céilí nua a chuardach.

7 Itheann na cráinbhumbóga nua a lán bia lena n-ullmhú féin dá gcodladh geimhridh fada. Bíonn na ladraínn, na oibríthe bainean agus an tseanchráinbhumbóg ag deireadh a saol, agus faigheann siad bás.

8 Tosaíonn an chráinbhumbóg nua a codladh geimhridh agus bíonn sí i ngeimhreachas go dtí an chéad earrach eile.

Samhradh

Saolré: Beacha aonair

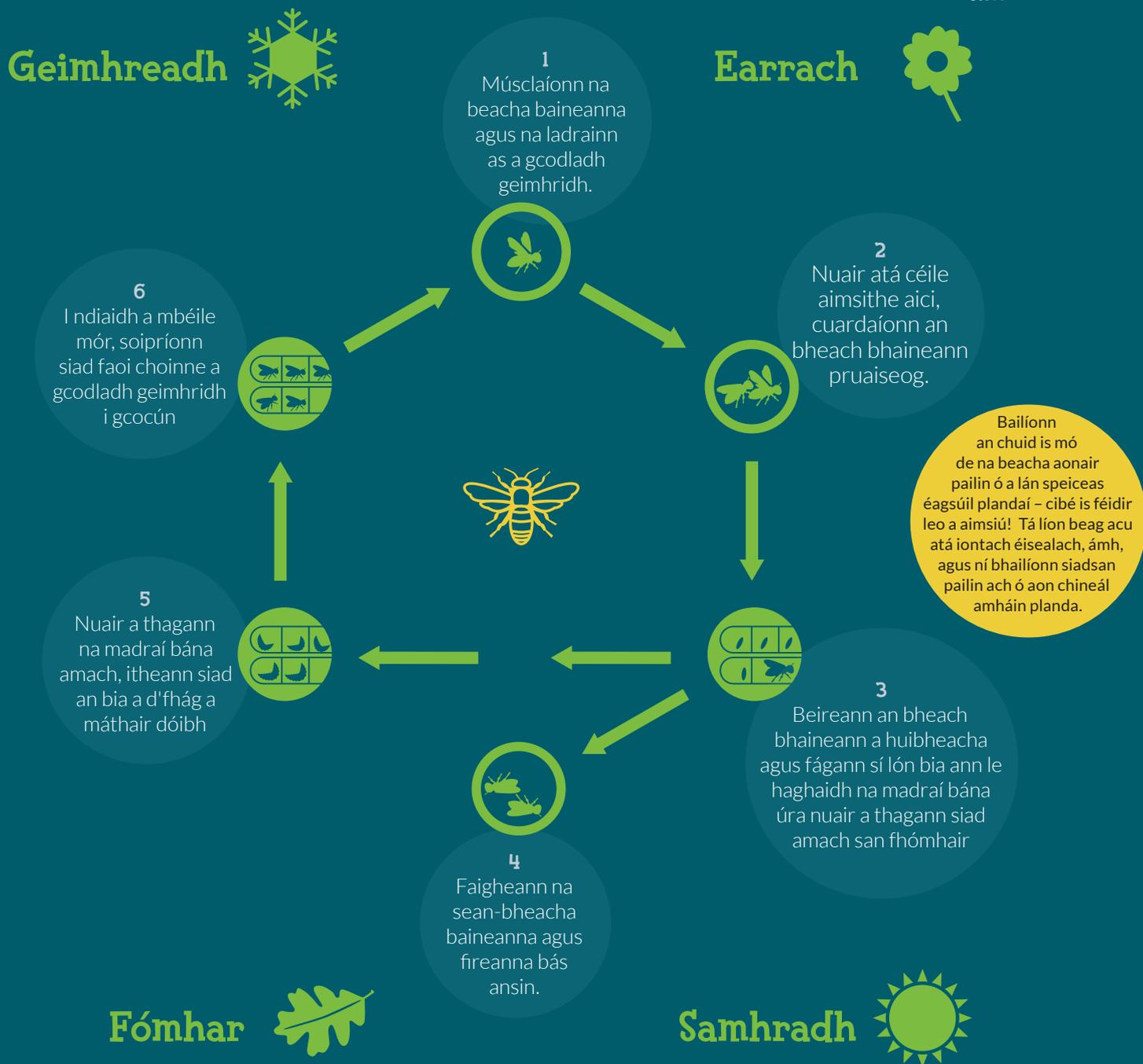
Cónaíonn beacha aonair leo féin, agus ní chónaíonn siad i gcoirceog nó i gcuasnóg amhail na beacha meala nó na bumbóga.

Tógann sé bliain iomlán orthu le teacht in inmhe. Mar sin, níl an t-am acu cúram a thabhairt do na madraí bána (na páistí) nuair a thagann siad amach. Fágann an mháthair bia ar fáil dóibh agus bíonn orthu aire a thabhairt dóibh féin.

Tagann beacha aonair as an gheimhriúchán nuair a bhíonn na plandaí is fearr leo faoi bhláth. Na beacha aonair is maith leo pailín sailí, tagann siadsan amach go luath san earrach. Na beacha aonair is maith leo pailín fraoigh, tagann siadsan amach go mall sa samhradh.

Beach dhuillghearrthach © Steven Falk

Déanann pailneoirí eile a gcuid den obair chomh maith

Is furasta a shíleadh go ndéanann na beacha agus na beacha gabhair an obair pailnithe ar fad, ach an raibh a fhios agat gur maith le féileacáin, leamhain, ciaróga, foichí agus seangáin, iad féin a bheathú ar bhláthanna agus go ndéanann siadsan a gcuid don phailniú chomh maith? Go deimhin, i dtaca leis an bhláth Éireannach darb ainm Magairlín an Fhéileacáin, ní dhéanann ach na leamhain a eitlíonn istoíche é a phailniú. 'Nois, cad chuige nach nglaoonn siad Magairlín an Leamhain air mar sin de?

Cad é atá de dhíth ag pailneoirí le maireachtáil beo?

Cónaíonn beacha meala i gcoirceoga agus tugann beachadóirí cúram dóibh. Is tábhachtach cúram seo na mbeachadóirí, a chinntíonn go bhfuil na beacha meala sásta agus go bhfuil go leor le hithe acu, go háirithe i rith an gheimhridh. Is fearr leis na bumbóga agus na beacha aonair aire a thabhairt dóibh féin. Ní chónaíonn siad i gcoirceoga, ach i gcuasnóga nó i bpruaiseoga a dhéanann siad féin. Déanann bumbóga a gcuasnóga ar an talamh i bhfolach san fhéar fhada. Déanann na beacha aonair a bpruaiseoga i dtolláin beaga a dhéanann siad san ithir nó in adhmaid.

Bosca eolais:

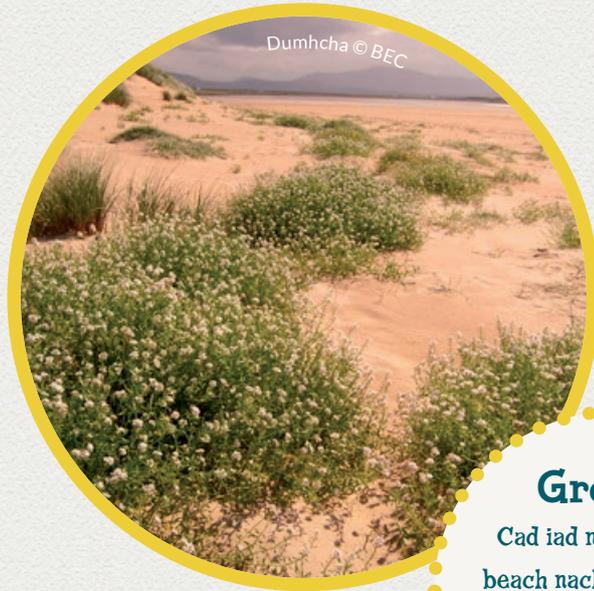
Na háiteanna sin ina gcónaíonn ainmhithe agus plandaí, tugtar 'gnáthóga' orthu.

Tá sé iontach tábhachtach go gcuidíonn muid leis na beacha trí ghnáthóga a sholáthar dóibh inar féidir leo a chónaí. Is iad seo na háiteanna inar féidir leo baile sábháilte a dhéanamh agus ina mbeidh go leor bia (bláthanna) lena gclanna a bheathú.

Tá gairdíní, bánta, dumhcha (coinnigh súil amach ar do chéad chuairt eile ar an trá), portaigh, coillte, páirceanna poiblí agus fáлта, tá siad uile tábhachtach. Tugann na gnáthóga éagsúla seo áiteanna maithe do na beacha a neadú, agus tugann siad rogha bia blasta dóibh le hithe – éiríonn na beacha dubh dóite má bhíonn orthu an rud céanna a ithe gach aon lá chomh maith!

Greann:

Cad iad na cineálacha beach nach bhfaigheann bás?

Zom-beacha!!

Athruithe inár dtimpeallacht

Ní maith leis na beacha ná na feithidí aon athrú. Is breá leo an rud rialta agus tá sé an-tábhachtach dóibh go dtaga agus go n-imí na séasúir (fómhar, geimhreadh, earrach, samhradh) nuair is cóir agus go bhfana an aeráid (an aimsir) mar a gcéanna. Dá dtosódh an timpeallacht ag athrú, thiocfadh leis seo deacrachtaí móra a chruthú dár gcairde, na feithidí.

Má thagann an aimsir the go ró-luath sa bhliain, músclaíonn na beacha as an gheimhriúchán go ró-luath, ach ní bhíonn na bláthanna amuigh dóibh agus tagann ocras orthu mar ní bhíonn aon bhia ann dóibh. Bíonn deacrachtaí ag beacha agus ag feithidí maireachtáil san aimsir dhian fosta, amhail doineanta agus tuilte, nó i sneachta nó sioc nuair is ceart dó a bheith te.

Cad é a dhéanfaidh Plean um Pailneoirí Uile Éireann le cuidiú?

Tá Plean um Pailneoirí Uile-Éireann 2015-2020 ina phlean gnímh. Mar dhaoine fásta, shocraigh muid go mbeidh cuidiú de dhíth ar na beacha, agus mar sin shuigh muid síos le céile agus scríobh muid liosta ollmhór de 81 rud is féidir a dhéanamh. Gheall a lán daoine éagsúla go gcuideodh siad. Tá muid á dhéanamh seo toisc go dtuigimid an tábhacht a bhaineann leis na beacha, agus nílimid ag iarraidh go n-imí siad as Éirinn. Tá bláthanna agus áiteanna slána de dhíth ar na beacha ar fud na hÉireann, agus ní faoin tuath amháin.

Seo roinnt rudaí a fhéachfaidh muid a dhéanamh:

- Ní lomfaidh na Comhairlí an féar cois bóthair chomh minic sin le ligean do na bláthanna fás i measc an fhéir fhada. Bíonn cuma néata ar fhéar gairid, ach ní sholáthraíonn sé aon bhia do na beacha – tá a fhios againn go mbíonn bláthanna de dhíth orthu
- Cuirfear bláthanna is breá leis na beacha i bpáirceanna poiblí. Soláthróidh siad seo pailin agus neachtar atá folláin scamhardúil
- Fágfar áiteanna i bpáirceanna poiblí inar féidir le bumbóga agus le beacha aonair a gcuasnóga agus a bpruaiseoga a dhéanamh

Daoine fásta ag foghlaim faoi shainaitint na mbeach éagsúil

Micheál agus Idrann ar a lámh.
Ná déan seo gan duine fásta a
aithníonn an fireann ón bhaineann.
Déan cuimhne is féidir leis na
cailíní cealg a chur

An raibh
a fhios
agat?

Is é corcra an dath is
fearr leis na beacha

- Féachfaidh feirmeoirí go mbeidh a lán bláthanna ar a bhfeirmeacha le haghaidh bia do na beacha
- Féachfaimid gan an oiread sin de cheimiceáin a mharaíonn lotnaidí agus lustan a úsáid, agus iad siúd atá níos lú nimhe a úsáid, mar cuireann na ceimiceáin tinneas ar na beacha.
- Cuideoidh muid le beachadóirí lena lán coirceoga folláine a choinneáil do na beacha meala
- Tabharfaidh eolaithe in Éirinn faoi eolas níos fearr a fháil ar na beacha, go mbeidh a fhios againn cad é atá de dhíth orthu le fanacht folláin
- Múinfimid an oiread daoine agus is féidir na beacha éagsúla a shainaitint go mbeidh siad ábalta na beacha a chomháireamh, agus mar sin ábalta a chinntiú go bhfuil rudaí ag dul go maith dóibh
- Cuirfimid léarscáil le céile de na háiteanna is láiche do na beacha – sin na háiteanna ina bhfuil daoine ag déanamh rud éigin le cuidiú leo
- Féachfaimid leis an scéal a inse don oiread sin daoine agus is féidir faoi thábhacht na mbeach agus faoi cad é is féidir a dhéanamh le cuidiú

Greann:
Cén uirlis ceol is
fearr leis na beacha?
An tOlldord!

Bíonn na gruaimhíní go hálainn agus
soláthraíonn siad bia do phailneoirí mura
lomaimid go ró-mhínic iad

Cad é is féidir leat a dhéanamh ar scoil le cuidiú?

Tá cuidiú ó gach aon duine de dhíth. Teastaíonn uainn go ndéanfaidh tú cinnte go mbeidh do scoil féin lách leis an bheach.

Seo cuid de na rudáí a thiocfadh leat a dhéanamh:

Lus liath

- 1 Cuir a lán bláthanna éagsúla i bpotaí agus i gceapóga thart timpeall do scoile. Beidh do mhúinteoir in ann liosta de na bláthanna is fearr le beacha a fháil. Déan iarracht a chinntiú go mbeidh bláthanna ann gach aon mhí ón earrach go dtí an fómhar le bia a sholáthar do na beacha. Tá bia de dhíth orainn gach lá – is amhlaidh atá do na beacha!

Saileach

- 2 Cuir tom a bhíonn faoi bhláth go luath san earrach – cuirfidh sé seo bia ar fáil do na cráinbheacha an-ocracha. Ní mór do na cráinbheacha cuairt a thabhairt ar 6000 bláth gach lá nuair a thagann siad amach as an gheimhriúchán! Tomacha atá maith faoina choinne seo, ná: saileach, coll, giolcach shléibhe, barbróg, Pyracantha, Mahonia.

Cúirséad

- 3 Fás roinnt torthaí agus glasraí, amhail súnna talún, súnna craobh, piseanna, cúirséid nó úlla. Cuireann a mbláthanna siúd bia ar fáil do na beacha san earrach agus go luath sa samhradh. Mar chúiteamh, gheobhaidh tú féin bia scamhardúil. Tá a fhios againn gur dócha go mbeidh tú ar do shaoire samhraidh nuair a bheidh na torthaí agus na glasraí aibí, ach íosfaidh na héin go sona sásta iad mura mbeidh tú féin ann lena n-ithe.

Caisearbhán

- 4 Fág ag fás é! Is breá leis na beacha lustan amhail an caisearbhán. Mar sin, fág ag fás é in áit é a lomadh. Má tá áiteanna féarmhara timpeall do scoile, iarr más féidir leadhbacha nó geadáin bheaga a fhágáil gan lomadh go dtí go mall sa samhradh. Fásfaidh an féar go hard, ach beidh bláthanna amhail an caisearbhán agus an tseamair ábalta fás ann agus bia a sholáthar do na beacha.

- 5 Cruthaigh roinnt áiteanna atá slán sábháilte do na bumbóga agus na beacha aonair lena gcuasnóga agus a bpruaiseoga a dhéanamh:

- a. Más faoin tuath atá do scoil, seans go bhfuil fáлта thart uirthi. Is breá le bumbóga a gcuasnóga a dhéanamh san fhéar fhada ag bun na bhfálta.
- b. Déanann an chuid is mó de na beacha aonair a bpruaiseoga beaga teolaí i mbruacha d'ithir lom. Is maith leo bruacha a bhfuil a n-aghaidh ó dheas acu, go mbí teas na gréine acu ar maidin. Seans go bhfuil áiteanna thart faoi do scoil inar féidir píosa féir a scríobadh siar agus bruach d'ithir lom a chruthú.
- c. Is maith le beacha aonair eile a bpruaiseoga a dhéanamh i bpoill in

Bruach d'ithir lom

Nead faoi choinne beiche aonair
Toll poill in adhmaid

adhmaid. Tá fiacla na mbeach láidir go leor le tolladh isteach san ithir ach ní san adhmaid, agus mar sin de, ní mór dúinn na poill seo a tholladh dóibh! Má tá cuaillí sconsa d'adhmaid thart timpeall do scoile, toll poill bheaga iontu lena n-aghaidh ó dheas / soir faoi choinne a bpruiseoga. Is cóir na poill seo a bheith 10cm ar domhain agus 4-8mm ar trastomhas. Is fearr go mbí trastomhais dhifriúla ann. Is fearr más féidir na poill seo a bheith 1.5-2m in airde (nó chomh hard agus is féidir).

d. Cruthaigh boscaí neadaithe do na beacha aonair agus croch iad thart timpeall na scoile. Beidh do mhúinteoir in ann treoracha a fháil ar conas a dhéantar iad seo.

Bumbóg

6 Má aimsíonn tú beach atá ag neadú nó i gcodladh geimhridh in áiteanna amhail an féar fada, ithir lom nó adhmaid thart ar an scoil, ná cur isteach nó amach uirthi. Lig dī go mbí sí in ann a hobair thábhachtach – an pailniú – a chur i gcrích. Má tá eagla ar do chairde scoile roimh bheacha, cur ar a suaimhneas iad nach mbíonn beacha ag iarraidh aon dochair a dhéanamh dúinn.

7 Ná bain úsáid as ceimiceáin (lotnaidicídí) le lustan nó le lotnaidí a mharú thart timpeall na scoile. Is féidir leo dochar a dhéanamh do na beacha agus tinneas a chur orthu.

8 Inis do do chairde agus do do theaghlach faoi thábhacht na bpailneoirí. Labhair le do mhúinteoir agus féach cad iad na tionscadail is féidir leat a dhéanamh le cuidiú lenár mbeacha agus lenár bhfeithidí.

9 Má tá do scoil ag obair ar an chlár ‘Bithéagsúlachta’ de chuid na Scoileanna Glasa, is féidir do ghníomh ar ‘Mhapa na nGnáthóga’ a úsáid le plandaí atá maith do na beacha a léiriú air. Agus leis an eolas seo agat, beidh tú in ann roinnt de na gnímh thuas – nó iad uilig - a scríobh isteach i do “Phlean Gnímh”. Thiocfadh leat Suirbhé Bumbóga a dhéanamh i mBliain 1 (idir Aibreán agus Meitheamh) agus arís 12 mhí ina dhiaidh mar chuid de “Mhonatóireacht agus Measúnú” le feiceáil cén difir a dhéanann do ghnímh ar líon na gcuairteoirí a bhíonn ag crónán agus ag dord timpeall na scoile!

10 Is féidir le hEicea-Scoileanna ó thuaidh cúram a thabhairt do bheacha mar chuid den ábhar Bithéagsúlachta. Forbair áit speisialta i do scoil atá lách don bheach le bláthanna agus áiteanna cónaithe ann dóibh. Má dhéanann tú comhaireamh ar na beacha agus d’áit speisialta faoi fhorbairt agat, cuideoidh sé sin le do chéim mhonatóireachta in Eicea-Scoileanna a dhéanamh Tá a lán smaointí geala ar shuíomh na nEicea-Scoileanna www.eco-schools.org. Feic ar cad é a rinne na scoileanna eile sa rannóg ‘Case Study’ agus feic ar an leathanach ‘Partners’ le feiceáil cad iad na heagrais agus na teagmhálacha sa Chomhairle i do cheantair féin a mbeadh sásta cuidiú leis na beacha! Is féidir le do chúram ar na beacha a bheith ina chuidiú leat le duais “An Bhratach Ghlas” a bhaint amach.

Cad is féidir leat a dhéanamh i do ghairdín féin sa bhaile?

Greann:

Cad é a deir beach ghabhair?

Mmmmeach! Mmmmeach!

(Beach = Meach
= Smeach)

Sa bhaile is féidir leat na rudaí ceannann céanna a chur i gcrích go mbeidh do ghairdín lách don bheach. Is cuma más mór beag do ghairdín – is féidir go mbeidh sé mar áit chónaithe dóibh nó mar áit chuirte faoi choinne smailce. Fiú mura bhfuil agat ach bosca fuinneoige is féidir leat bláthanna is maith leis na beacha a fhás. Inis do do thuismitheoirí faoi thábhacht na bpailneoirí agus cad é is féidir a dhéanamh le cuidiú.

Má bhíonn an-suim ag do thuismitheoirí ann, is féidir leo cuardach ar an suíomh idirlín le haghaidh tuilleadh eolais agus le fáil amach conas a aithnítear na cineálacha difriúla beach atá againn in Éirinn. Cuidíonn a lán daoine fásta linn faoi láthair trína bpáistí a thabhairt ar shiúlóid 1-2km gach mí ó Mhárta go Deireadh Fómhair agus scríobhann siad síos cá mhéad bumbóg a fheiceann siad. Má leanann le líon na mbumbóg ag titim, beidh a fhios againn go

bhfuil siad i sáinn. Tá súil againn má dhéanann a lán daoine agaibh bhur scoileanna agus bhur ngairdíní lách don bheach, go bhfeicimid a líon ag ardú arís.

Amharc ar na naisc seo le haghaidh tuilleadh eolais:

www.pollinators.ie

<http://www.greenschoolsireland.org/>

<http://www.eco-schoolsni.org/>

A Lucht Leanúna Harry Potter!

An raibh a fhios agaibh gur sean-téarma sa Bhéarla é Dumbledore ar an bhumbóg?

An raibh a fhios agat?

Roinnt focal tábhachtach

Barra: Plandaí a fhásann feirmeoirí i méideanna móra le haghaidh bia, mar shampla prátaí, úlla nó cruithneacht.

Bráithre Bána: téarma eile ar ‘Madraí bána’, sin Iarbhaí na beiche

Coirceog: an baile ina gcónaíonn beacha meala

Cuasnóg: nead beach fráin / bumbóige / foichí

Díofa: Planda nó ainmhí nach bhfuil ann níos mó – d’imigh siad go hiomlán ón domhan.

Díofa as Éirinn: ciallaíonn sé seo go bhfuil sé imithe ar fad as Éirinn.

Geimhriúchán: an codladh fada a dhéanann a lán ainmhithe agus feithidí i rith an gheimhridh.

Téarmaí eile: codladh geimhridh; geimhreachas

Gnáthóg: An baile atá ag ainmhí, feithid nó planda

Larbha: Babáí feithide – bíonn siad pas cosúil le bolb gan chosa. Madra bán: Iarbha na beiche

Lotnaidicíd: Ceimiceán a spréitear ar bharr le cosc a chur ar na feithidí na plandaí a ithe nó dochar a dhéanamh orthu.

Téarma eile: nimh lotnaide

Madraí bána: Iarbhaí na beiche. Feic: ‘Iarbha’

Meach: Focal canúna ar ‘Beach’

Mil: Bia bealaithe milis a dhéanann na beacha meala. Blasta ar arán gortha!

Neachtar: Leacht milis a dhéanann bláthanna le beacha agus feithidí eile a mhealladh chucu.

Téarma eile: sú scotha – is sean-téarma é seo. Is ainm eile ar bhláth é scoth

Pailin: An púdar buí atá istigh sna bláthanna. Úsáideann siad é le giniúint (le babaithe a bheith acu) agus síolta nua a chruthú.

Téarmaí eile: min bhlátha; min scotha

Pailniú: Tarlaíonn pailniú nuair a bhogtar pailin ó bhláth go bláth.

Téaramí eile: aistriú pailine / aistriú mine blátha / bogadh mine scotha

Poigheachán: Sliogán seilide

Pruaiseog: nead beiche fráine. Úsáidtear anseo í mar nead na beiche aonair. Tá an focal seo gaolta le ‘pluaisneog’

Scoth: Focal eile ar bhláth

Smeach: Focal canúna ar ‘Beach’

Speiceas: An t-ainm eolaíoch ar neach beo. Seo roinnt samplaí: an cine daonna, broic, loscainn. Tá a lán cineálacha éagsúla beach in Éirinn, agus mar sin tá a lán speiceas éagsúil beach ann.

Sú scotha: Téarma eile ar neachtar

Greann:

Cén ócáid is fearr leis na leamhain?

FÉILE-cán OÍCHE!

www.pollinators.ie

